

ऋणनिर्देश

“पर्यावरणाची गुणवत्ता आणि मानवी आरोग्य: कोल्हापूर शहरातील राजेंद्रनगर झोपडपट्टीचा एक अभ्यास” या विषयावर लघुशोधनिबंध लिहित असताना विषयाच्या निवडीपासून अखेरपर्यंत माझे आदरणीय गुरुवर्य प्रा. डॉ. सर्जेराव साळुंखे यांच्या बहुमोल मार्गदर्शनामुळे व त्यांनी दाखविलेल्या योग्य दिशेमुळेच मी हा लघुशोधनिबंध पूर्ण करू शकलो. तेव्हा त्यांचे सर्वप्रथम आभार मानणे मी माझे आद्य कर्तव्य समजतो. तसेच त्यांचा मला लाभलेला दीर्घकाळ सहवास व त्यांनी माझ्यासाठी आपला बहुमूल्य वेळ देऊन मला सतत केलेल्या सहकार्याबद्दल व बहुमूल्य मार्गदर्शनाबद्दल मी त्यांचा मनःपूर्वक ऋणी आहे त्यांच्या या ऋणामध्येच सदैव राहणेच मी पसंत करीन.

समाजशास्त्र विभागाचे माजी विभागप्रमुख व यु. जी. सी. सॅप डी.आर.एस.- I चे समन्वयक प्रा. डॉ.आर.बी. पाटील यांनी विभागातील संगणक लॅबचा वापर करू दिल्याबद्दल त्यांचा मी मनःपूर्वक आभारी आहे.

समाजशास्त्र विभागप्रमुख प्रा.डॉ.जे.बी.अंबेकर (यादव) यांनी प्रस्तुत लघुशोधनिबंध पूर्णत्वास नेण्यासाठी सतत प्रोत्साहन दिल्याबद्दल त्यांचा मी मनःपूर्वक आभारी आहे.

समाजशास्त्र विभागातील प्रा.डॉ.आर.एन. साळवे, वरीष्ठ अधिव्याख्याता डी श्रीकांत, अधिव्याख्याता डॉ. कुंजबिहारी नायक, अधिव्याख्याता बी.एन.केंद्रे, अधिव्याख्यात्या सुजाता गोखले यांचेशी मी वेळोवेळी संशोधन विषयाबद्दल चर्चा केली. त्यांच्याशी केलेली चर्चा मला संशोधनासाठी उपयोगी ठरली. त्याबद्दल मी त्यांचा आभारी आहे.

तालीम रिसर्च फाऊंडेशन, अहमदाबाद चे विभागप्रमुख प्रा.डॉ.इरफान खान यांनी झोपडपट्टीवासियांची मुलाखत अनुसूची तयार करतेवेळी मार्गदर्शन केल्याबद्दल त्यांचा मी आभारी आहे.

माझ्यावर संस्कार करणारी माझी आई सौ. मालन धनवडे, वडील श्री. नामदेव धनवडे व बहीण मनिषा धनवडे यांनी मला शिक्षणासाठी सतत प्रोत्साहन दिले. या प्रसंगी त्यांचा येथे उल्लेख करणे मला आवश्यक वाटते.

राजेंद्रनगर झोपडपट्टीमधील झोपडपट्टीवासिय, या भागातील नगरसेवक यांनी केलेल्या सहकार्याबद्दल व कोल्हापूर महानगरपालिका झोपडपट्टी विभागातील अधिकारी व कर्मचारी वर्ग यांनी कोल्हापूर शहरातील झोपडपट्टीसंबंधीची माहिती उपलब्ध करून दिल्याबद्दल त्यांचा मी आभारी आहे.

सॅटेलाईट इंटरनेट कॅफे, माणिक चेंबर, कोल्हापूर चे मालक संभाजी देशमुख व किरण पवार यांनी संशोधनासाठी लागणारी इंटरनेटवरील माहिती मिळविण्यासाठी आपल्याकडील इंटरनेटचा विनामूल्य वापर करू दिल्याबद्दल त्यांचा मी ऋणी आहे.

राजकुमार धनवडे, सचिन जाधव, अमोल पाटील, देवराज पाटील, सचिन कांबळे यांनी केलेल्या सहकार्याबद्दल त्यांचा मी आभारी आहे.

बॅ. बाळासाहेब खर्डेकर ग्रंथालयातील अधिकारी व कर्मचारी वर्गाने केलेल्या सहकार्याबद्दल व समाजशास्त्र विभागातील कर्मचारी वर्गाने केलेल्या सहकार्याबद्दल त्यांचा मी आभारी आहे.

सौ. सुजाता कुमार पंडत यांनी सदर प्रबंध संगणकावर बिनचूक व वेळेत टंकलेखन करून दिल्याबद्दल व माझे मित्र गजानन अपिने यांनी मुद्रणप्रतीतील चुका दुरुस्त करून दिल्याबद्दल त्यांचा मी मनःपूर्वक आभारी आहे.

कोल्हापूर
दिनांक : २७ जून २००६

सतिश नामदेव धनवडे
संशोधक

अनुक्रमणिका

प्रकरण	प्रकरणांची नाव	पृष्ठ क्रमांक
	Declaration	i
	Certificate	ii
	Acknowledgements	iii-iv
	List of Tables	vi-viii
प्रकरण पहिले	नागरीकरण आणि झोपडपट्ट्यांची वाढ: एक दृष्टिक्षेप	१ - २८
प्रकरण दुसरे	संशोधन साहित्याचे परिशिलन आणि पद्धतीशास्त्र	२९-४९
प्रकरण तिसरे	राजेंद्रनगर झोपडपट्टीवासियांची सामाजिक-आर्थिक पार्श्वभूमी	५०-६९
प्रकरण चौथे	राजेंद्रनगर झोपडपट्टीतील भौतिक पर्यावरणाची स्थिती आणि झोपडपट्टीवासियांची आरोग्य स्थिती	७०-१०६
प्रकरण पाचवे	सारांश आणि निष्कर्ष	१०७-१२६
	परिशिष्ट पहिले: नकाशा	१२७
	परिशिष्ट दुसरे: छायाचित्रे	१२८-१३२
	परिशिष्ट तिसरे: संदर्भग्रंथ सूची	१३३-१३८
	परिशिष्ट चौथे: मुलाखत अनुसूची	१३९-१४५

सारणीची यादी

सारणी क्रमांक	सारणी शीर्षक	पृष्ठ क्रमांक
सारणी क्रमांक १.१	दक्षिण पूर्व आशियातील राष्ट्रातील नागरी प्रदेशांची लोकसंख्या १९५०-२०३०	३
सारणी क्रमांक १.२	दक्षिण पूर्व आशिया राष्ट्रातील नागरीकरणाचा वार्षिक वाढीचा दर १९८५-२०१०	४
सारणी क्रमांक १.३	भारतातील १९०१ ते २००१ या जणगणना वर्षातील शहरांची संख्या, एकूण लोकसंख्या, नागरी व ग्रामीण लोकसंख्या	६
सारणी क्रमांक १.४	भारतातील सन १९०१ ते २००१ या सालातील नागरीकरणाचा प्रवेग	७
सारणी क्रमांक १.५	भारतातील सन १९०१ ते २००१ या जणगणना वर्षातील लोकसंख्येची दशवार्षिक वाढ	८
सारणी क्रमांक १.६	भारतातील दशलक्ष (मिलियन) प्लस शहरांची लोकसंख्या	९
सारणी क्रमांक १.७	महाराष्ट्रातील १ दशलक्ष (मिलियन) पेक्षा जास्त लोकसंख्या असलेल्या शहरांची सन १९९१ व सन २००१ मधील लोकसंख्येची वाढ	११
सारणी क्रमांक १.८	सन १९०१ ते सन २००१ या जणगणना वर्षातील कोल्हापूर शहराची लोकसंख्या वाढ	११
सारणी क्रमांक १.९	सन २००१ च्या जणगणनेनुसार भारतातील प्रमुख राज्यातील झोपडपट्टीची लोकसंख्या	२०
सारणी क्रमांक १.१०	सन २००१ च्या जणगणनेनुसार भारतातील प्रमुख महानगरातील झोपडपट्टीची लोकसंख्या	२०-२१
सारणी क्रमांक १.११	सन २००१ च्या लोकसंख्येनुसार महाराष्ट्रातील १ दशलक्ष (मिलियन) पेक्षा जास्त लोकसंख्या असलेल्या शहरांची व तेथील झोपडपट्टीची लोकसंख्या	२१
सारणी क्रमांक १.१२	सन २००१ च्या जणगणनेनुसार महाराष्ट्रातील प्रमुख शहरांमधील झोपडपट्टीची लोकसंख्या, लिंग गुणोत्तर प्रमाण व साक्षरतेचे प्रमाण	२२
सारणी क्रमांक १.१३	कोल्हापूर म.न.पा. हद्दीतील अधिकृत झोपडपट्ट्यांची माहिती	२३-२४

सारणी क्रमांक ३.१४	कोल्हापूर म.न.पा. हद्दीतील अनधिकृत झोपडपट्ट्यांची माहिती	२५
सारणी क्रमांक ३.१	उत्तरदात्यांचे वयानुसार केलेले वर्गीकरण	५१
सारणी क्रमांक ३.२	उत्तरदात्यांचे लिंगानुसार केलेले वर्गीकरण	५१
सारणी क्रमांक ३.३	उत्तरदात्यांचे वैवाहिक दर्जानुसार केलेले वर्गीकरण	५२
सारणी क्रमांक ३.४	उत्तरदात्यांचे शैक्षणिक दर्जानुसार केलेले वर्गीकरण	५३
सारणी क्रमांक ३.५	उत्तरदात्यांचे कुटुंबाच्या प्रकारानुसार केलेले वर्गीकरण	५४
सारणी क्रमांक ३.६	उत्तरदात्यांचे कुटुंबाच्या आकारानुसार केलेले वर्गीकरण	५४
सारणी क्रमांक ३.७	मुला-मुलींचे शाळा मध्येच सोडण्याचे कारण दर्शविणारी सारणी	५६
सारणी क्रमांक ३.८	उत्तरदात्यांचे धर्मानुसार केलेले वर्गीकरण	५८
सारणी क्रमांक ३.९	उत्तरदात्यांचे जात/समुदायानुसार केलेले वर्गीकरण	५८-५९
सारणी क्रमांक ३.१०	उत्तरदात्यांचे जात प्रवर्गानुसार केलेले वर्गीकरण	५९
सारणी क्रमांक ३.११	उत्तरदात्यांचे कुटुंबातील एकूण मासिक उत्पन्नानुसार केलेले वर्गीकरण	६०
सारणी क्रमांक ३.१२	उत्तरदात्यांचे सरासरी मासिक खर्चानुसार केलेले वर्गीकरण	६१
सारणी क्रमांक ३.१३	उत्तरदात्यांच्या विविध बाबींवर होणारा मासिक खर्च दर्शविणारी सारणी	६२-६३
सारणी क्रमांक ३.१४	राजेंद्रनगर झोपडपट्टीतील एका झोपडपट्टीवासियांच्या सरासरी मासिक खर्चाची विविध घटकांवरील विभागणी दर्शविणारी सारणी	६५
सारणी क्रमांक ४.१	झोपडपट्टीवासियांच्या घराच्या प्रकारानुसार केलेले वर्गीकरण	७४
सारणी क्रमांक ४.२	उत्तरदात्यांचे शौचास जाण्याचे ठिकाण यानुसार केलेले वर्गीकरण	७७
सारणी क्रमांक ४.३	उत्तरदात्यांना पिण्याचे पाणी उपलब्ध होण्याच्या स्रोतानुसार केलेले वर्गीकरण	७९
सारणी क्रमांक ४.४	उत्तरदात्यांच्या आहारात कोणते पदार्थ असतात यावरून केलेले वर्गीकरण	८८
सारणी क्रमांक ४.५	उत्तरदात्यांच्या आहारात पालेभाज्या अंडी, मटण, मासे खाण्याच्या कालावधीनुसार केलेले वर्गीकरण	८८
सारणी क्रमांक ४.६	उत्तरदात्यांचे व्यसन प्रकारानुसार केलेले वर्गीकरण	९०

सारणी क्रमांक ४.७	दोन महिन्यात अल्पकालावधीतील आजाराने ग्रासलेल्या व्यक्ती	९३
सारणी क्रमांक ४.८	दिर्घकालीन आजाराने आजारी असणाऱ्या व्यक्ती	९९
सारणी क्रमांक ४.९	उत्तरदात्यांना सर्वाधिक महत्त्वाचे वाटणारे प्रश्न दाखविणारा तक्ता	१०२